

זבד, שהוא אחוה דרבי שמואל בר רב זבד, דאדם גדול הוא, ובקי בכרכות הוא.

אמר לחם: לכשיבא לידכם — הביאוהו לידו. זמנא דרא איקלע לנגביה, אפיקו ליה ריפתא, [הוציאו לו לחם שיאכל], פתח ואמר "מוציא לחם מן הארץ".

אמר רבי זירא: וכי זה הוא שאומרים עליו דאדם גדול הוא, ובקי בכרכות הוא?

בשלמא אי אמר "המוציא" אשמעינן טעמא, את ביאור הפסוק, שהכונה בו ללשון עבר כפי שפירושהו חכמים, ואשמעינן דהלכתא כרבנן, שיכול לומר אפילו "המוציא", לפי שהוא לשון עבר.

אלא במה דאמר "מוציא" — מאי קמשמע לן?

ואיהו, בר רב זבד, דעבד כן לברך בלשון "מוציא", משום שרצה לאפוקי נפשיה מפלוגתא [להוציא עצמו ממחלוקת].

והלכתא: מברך המוציא לחם מן הארץ. דקיימא לן כרבנן, דאמרי שגם לשון "המוציא" דאפיק בעבר משמע⁽¹⁾.

שנינו במשנה: ועל הירקות אומר: "בורא פרי האדמה".

מדדייקת הגמרא: קתני ירקות דומיא דפת — מה פת שנשתנה באפייתה על ידי האור, אף ירקות נמי מדובר שנשתנו בבישולן על ידי האור,

ולכן: אמר רבנאי משמיה דאביי, זאת אומרת: שלקות, ירקות מבושלים⁽²⁾ — מברכין עליהן "בורא פרי האדמה". שהרי בירקות אלו עוסקת משנתנו⁽³⁾.

1. הטעם שפסקו לברך בנוסח השנוי במחלוקת ולא בנוסח שמועיל לכולי עלמא, ביארו התוספות בשם הירושלמי שבאמירת "מוציא" חששו שיכשל ויערב את האות "מ" שבתחלת מילת "מוציא" עם האות "מ" שבסוף מילת "העולם" ואות אחת תשמש לשתי המילים יחדיו עד שתהא נשמעת כמילה אחת ארוכה, לכן העדיפו לברך בנוסח "המוציא" כך שהאות "ה" תבדיל בין האות "מ" הראשונה לשניה. — ואף שעדיין ישנו חשש לעירוב האותיות בהמשך הברכה כשמסיים המוציא "לחם מן הארץ" מכל מקום בזה העדיפו נוסח זה משום שיש לו סמך מהפסוק בתהלים: "מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם, להוציא לחם מן הארץ וגו'".

הרא"ש בפסחים (פ"א ס"י) פירש טעם אחר לדבר, שהעדיפו לברך בנוסח "המוציא" כדי להשמיענו שלא נטעה לומר שנוסח זה אינו

מועיל, ועיין ט"ז (קס"ד סק"ד) ובדעת תורה למהרש"ם (שם ס"ב) שדנו בדבריו. וראה עוד ב"ח (שם ד"ה ומברך) שפירש טעם נוסף לכך שהעדיפו נוסח זה בדוקא.

2. והוא הדין פירות כפי שנראה מדברי התוספות (ד"ה משכחת) וכן נפסק בשולחן ערוך (ר"ב ס"ב).

3. הקשו התוספות איך ניתן ללמוד מהשוואה שבין ירקות לפת שגם כשהירקות השתנו בבישולם לרעה ברכתם בורא פרי האדמה, [לדעת כמה אמוראים כפי שיבואר בהמשך הסוגיא], והרי השינוי שנעשה בפת על ידי האפיה הוא למעלותא. ובביאור ישובו עיין פני יהושע, קרן אורה וספר אמרי נועם לתלמיד הגר"א.

דרש רב חסדא משום רבינו, ומנו — רב: שלקות, מברכין עליהם "בורא פרי האדמה".

ורבותינו היורדין מארץ ישראל, ומנו — עולא משמיה דרבי יוחנן, אמר: שלקות, מברכין עליהן "שהכל נהיה בדברו".

ואני, רב חסדא אומר, שלא נחלקו בדבר אלא דבריהם מתייחסים לשני מיני ירק שונים.

כל ירק שמברכים עליו בתחלתו, לפני שהתבשל, בורא פרי האדמה כי הוא טוב לאכילה חי כמות שהוא, אם שלקו משתנה טעמו לרעה⁽⁴⁾, ולכן — מברך עליו שהכל

נהיה בדברו".

וכל ירק שמברכים עליו בתחלתו שהכל נהיה בדברו כי אינו טוב לאכילה בעודו חי, אם שלקו והשתבח טעמו מברך עליו⁽⁵⁾ "בורא פרי האדמה"⁽⁶⁾.

והוקשה לגמרא בדברי רב חסדא: בשלמא הדין שכל שתחלתו "שהכל נהיה בדברו", שלקו "בורא פרי האדמה" — משכחת לה בכרבא [כרוב] וסלקא [תרד] וקרא [דלעת], שאינם טובים לאכילה כמות שהם אלא יש צורך לבשלם.

אלא הדין שכל שתחלתו "בורא פרי

4. כך נראה מפירוש התוספות (ד"ה משכחת). ואולם מדברי הרמב"ם (פ"ח ה"ג) נראה שהענין תלוי בדרך אכילתו ולא באם טעמו משתבח או משתנה לרעה. [וראה בפרי"י ד"ה כל וכו' ובהמשך בד"ה וכל וכו'].

5. מכאן הקשו האחרונים [עיי' נשמת אדם (נ"א סק"ה) וספר דברי דוד] על דברי השולחן ערוך (ר"ב ס"ב) שפסק כדעת הראשונים הסוברים שעל פרי בוסר שלא התבשל כל צרכו מברכים ברכתו הראויה לו, והרי הבוסר נאכל רק בדוחק ואם כן במה הוא שונה מירקות שאם דרך אכילתם הוא כשהם מבושלים הרי מברכים עליהם בחיותם ברכת שהכל. ומשום כך הסיקו להלכה שיש לברך על פרי בוסר שהכל, ודייקו כן מדברי הרמב"ם עיי' בדבריהם.

אכן, הביאור הלכה (שם ד"ה מברך) יישב קושייתם שפרי בוסר אף שעכשיו הוא עדיין אינו ראוי לאכילה אלא בדוחק, מכל מקום כיון שלאחר שיגדל כל צרכו הוא יהיה ראוי לאכילה מעצמו לכן כבר מעכשיו הוא נחשב כעיקר הפרי. מה שאין כן ירקות שדרך אכילתם היא

כשהם מבושלים הרי לעולם לא יהיו ראויים לאכילה מעצמם בלא הכשרתם על ידי מעשה אדם, ולכן כל עוד שלא התחדש בהם שינוי זה אינם נחשבים לעיקר פרי, עיי' בדבריו. וראה עוד בלבוש סי"ב.

עוד הקשו האחרונים על דברי השולחן ערוך (ר"ח ס"ד) שפסק שעל דגן חי מברכים "בורא פרי האדמה", וכדעתם של הרבה מן הראשונים. והרי הדגן משובח יותר כשהוא מבושל או אפוי ומדוע אם כן שלא יברכו עליו בחיותו ברכת "שהכל", וראה בפסקי רי"ד (לט ב) שכתב: "זרעים שאני דחשיבי", וכעין זה ביאר הביאור הלכה (ר"ב דה ואם) כיון שהדגן עומד למזון חשיבותו מרובה ולכן גם בחיותו יש לברך עליו "בורא פרי האדמה". ועיי' עוד באבן העוזר ישוב נוסף לזה.

6. התוספות הוסיפו שגם ירקות שטובים למאכל בין בחיותם ובין לאחר בישולם מברכים עליהם בשני המצבים "בורא פרי האדמה". ואולם הרשב"א הביא בשם הראב"ד שבאופן זה ברכתם [כשהם מבושלים] "שהכל".

האדמה", שלקו, "שהכל" — היכי משכחת לה ירק כזה שהבישול מגרעו(7)?

אמר רב נחמן בר יצחק: משכחת לה בתומי [בשומים] וברתי, שטעמם טוב יותר בעודם חיים(8).

דרש רב נחמן משום רבינו, ומנו — שמואל: שלקות מברכין עליהם "בורא פרי האדמה".

וחברינו(9) הורדים מארץ ישראל, ומנו — עולא, משמיה דרבי יוחנן, אמר: שלקות מברכין עליהן "שהכל נהיה בדברו"(10).

ואני רב נחמן אומר: במחלוקת היא שנויה.

דתניא: יוצאין ידי מצות אכילת מצה ברקיק מצה דקה השרוי במים, וברקיק מבושל כל עוד שלא נמוח, אבל אם נמוח בטל ממנו שם "לחם", ומצות אכילת מצה מתקיימת רק אם יש עליה שם "לחם", דברי רבי מאיר.

ורבי יוסי אומר: יוצאים ברקיק השרוי, אבל לא במבושל, כיון שהבישול כשלעצמו כבר מבטל ממנו שם "לחם", אף על פי שלא נמוח.

ואם כן סובר רב נחמן שבמחלוקת זו נחלקו גם שמואל ועולא. — שמואל סובר כדעת

7. צריך ביאור, שהרי ישנם הרבה ירקות שהבישול משנה אותם לרעה, וראה ברשב"א ובספר אמרי נועם לתלמידי הגר"א.

8. כתבו התוספות שאף שנראה לעינים שהבישול משיבם זהו משום שהבשר המתבשל עמם נותן בהם טעם ומשביחם אבל אילו היו מתבשלים בפני עצמם היה הבישול מקלקלם. והנה בסוף דבריהם הוסיפו התוספות שעל אגוז המטוגן בדבש יש לברך "בורא פרי העץ", ואף שהסיבה לכך שהאגוז משתבח הוא מחמת הדבש אך אילו היה מתבשל לעצמו היה הבישול מקלקל טעמו ובמה דינו שונה מ"תומי וברתי", פירשו התוספות שזהו משום ש"האגוז עיקר".

ועיין במגן אברהם (ר"ה סק"ח) שביאר החילוק שבין אגוז לתומי וברתי, שהדבש שמטגנים בו את האגוז דומה למים שמבשלים בהם את הירקות שודאי אין אומרים שהירקות הושבחו על ידי דבר אחר כיון שזהו גופא צורת בישולם, כך גם הדבש אינו נחשב כדבר בפני עצמו המשביח את האגוז אלא האגוז גופו נחשב שהושבח ע"י טיגונו זה כי זוהי צורת בישולו של האגוז, מה שאין כן בתומי וברתי המבושלים

עם בשר אי אפשר לייחס את הבשר כחלק מצורת הבישול של התומי וברתי שהרי הבשר הוא מאכל העומד בפני עצמו, ולכן אנו דנים את הבישול כפעולה הגורמת לקלקול התומי וברתי, ומה שנראה לעין שהם הושבחו זהו משום שגורם חיצוני — היינו הבשר — גרם לכך. [וראה בפרי מגדים (שם) שביאר כונת המגן אברהם באופן אחר]. — וראה עוד בט"ז (ר"ה סק"ג) שביאר את החילוק בין תומי וברתי לאגוז באופן אחר.

9. רב נחמן כינה את עולא בתואר "חברינו", בשונה מרב חסדא שכיהנו בתואר "רבותינו", כי רב נחמן היה חשוב — רש"י.

10. מהמשך הסוגיא נראה שלפי עולא מברכים על שלקות "שהכל" אפילו אם על ידי הבישול השתנו לעילויא. [עיין הערה 13].

טעם הדבר ביאר הקרן אורה, כיון שהבישול גרם שטעמו של הפרי ישתנה מכפי שהיה נפקע משום כך שם פרי ממנו ולכן ברכתו "שהכל". — בספר דברי דוד העיר על כך שהרי גם היין והשמן השתנו בטעמם מטעמו של הפרי ואף על

רבי מאיר שהבישול אינו מבטל שם לחם והוא הדין שאינו מבטל שם "ירק", ולכן יש לברך על ירקות שנשלקו "בורא פרי האדמה", ואילו עולא סובר כדעת רבי יוסי שבישול מבטל שם לחם והוא הדין שמבטל שם "ירק" ולכן יש לברך על ירקות שנשלקו "שהכל".

ונמצא שדין ברכת השלקות, תלוי במחלוקת אם מצה מבושלת עדיין שמה עליה.

דוחה הגמרא: **ולא היא! אלא דכולי עלמא סוברים ששלקות מברכין עליהן "בורא פרי האדמה"**.

ועד כאן לא קאמר רבי יוסי התם במצה שאין יוצאים בה אחר שנתבשלה — אלא משום דבעינן טעם מצה, וליכא (11) ולא משום שבטל ממנה שם לחם (12). אבל הכא, בשלקות, אפילו רבי יוסי מודה שמברכים עליהם ברכת "פרי האדמה", כי עדיין שם

"ירק" עליהם אף לאחר שהתבשלו.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: שלקות מברכין עליהם "בורא פרי האדמה".

ורבי בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן: שלקות מברכין עליהם "שהכל נהיה בדברו".

אמר רב נחמן בר יצחק: קבע עולא לשבשתיה [לשיבושן] בלבו, בדברי רבי בנימין בר יפת, שאמר בשם רבי יוחנן שיש לברך על שלקות שהכל אף שרבי יוחנן מעולם לא אמרה, ולאחר שנקבעה טעות זו בלבו בא לאומרה בבית המדרש בשמו של רבי יוחנן.

תחי בה רבי זירא: וכי מה ענין רבי בנימין בר יפת להזכיר את דבריו בבית המדרש אצל דברי רבי חייא בר אבא, כבר פלוגתיה, שהרי אין רבי בנימין בר יפת כדאי לחלוק על רבי חייא בר אבא! ?

פי כן לא נפקע מהם שם פרי משום כך. ותירץ, שאף שטעמם אמנם השתנה מטעמו של הפרי אבל עדיין ניכר בהם מעט מטעמם של הפרי ולכן לא פקע מהם שם "פרי".

11. עיין ברשב"א שודאי גם לדעת רבי מאיר יש צורך ב"טעם מצה", וכפי שמבואר במסכת פסחים (קטו א) שאין לאכול מצה ומרור יחדיו כדי שהמרור לא יבטל את טעם המצה, והסיבה שרבי מאיר יוצאים ידי חובה במצה מבושלת הוא משום שסובר שגם לאחר בישולה ניכר בה טעם מצה.

[אכן יעויין ברבינו יונה שסובר לאידך גיסא שודאי גם לרבי יוסי אין צורך שיהא ניכר טעם המצה, וביאר משום כך את דברי הגמרא באופן אחר, עיין בדבריו. — ולשיטתו צריך ביאור,

מדוע אין לאכול את המצה והמרור יחדיו, ושמה אין זה לעיכובא אלא דין לכתחלה וכפי שכתבו התוספות שם (ד"ה אלא) והרמב"ן ב"מלחמות".]

12. מדברי הרמב"ם (פ"ו מחמץ ומצה ה"ו) נראה שפירש שהחסרון במה שלא מורגש טעם מצה אינו דין מסויים בקיום מצות אכילת מצה, אלא זהו חסרון בשם "לחם" עצמו שבלא שירגש טעמו של הלחם אינו נחשב ל"לחם", ולפי זה נמצא שכשאין בה טעם מצה אין מברכים עליה ברכת המוציא, וכך נקט הגרי"ז (מנחות עה ב). ולדבריו, הגמרא שאמרה "שאני מצה דבעינן טעם מצה וליכא", אין פירושו שדין המצה שונה משאר דינים אלא שמציאות המצה שונה היא שיש כח בבישול לבטל טעמה

שהרי רבי חייא בר אבא — דייק ונמיר שמעתא מרבי יוחנן רביה, ואילו רבי בנימין בר יפת — לא דייק.

ועוד, רבי חייא בר אבא — כל תלתין יומין מהדר תלמודיה [היה חוזר על לימודו] קמיה דרבי יוחנן רביה, ורבי בנימין בר יפת — לא מהדר.

ועוד, בר מן דין ובר מן דין. חוץ משתי טענות אלו יש להוכיח שמעולם לא אמר רבי יוחנן שמברכים על שלקות "שהכל".

דההוא תורמסא [מין ירק], דשלקי ליה שבע זמנין [מבשלים אותו שבע פעמים], בקדרה ואכלי ליה בקנחה פעודה.

אתו ושאלו לרבי יוחנן מה מברכים עליו?

ואמר להו: מברכין עלויה "בורא פרי האדמה".

ומוכח שלדעת רבי יוחנן יש לברך על השלקות ברכת "בורא פרי האדמה".

ועוד, הרי אמר רבי חייא בר אבא: אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח שדינו כמבושל — וברוך עליו תחלה וסוף.

אי אמרת בשלמא שלפי רבי יוחנן שלקות במילתייהו קיימי מוכן שבתחלה מברך עליו על הזית "בורא פרי העץ" ולבסוף מברך עליו "ברכה אחת מעין שלש".

אלא, אי אמרת ששלקות לאו במילתייהו קיימי, ובטל מהם שם "ירק".

בשלמא בתחלה יש לומר שמברך עליו "שהכל נהיה בדברו".

אלא לבסוף — מאי מברך? והרי אינו יכול לברך עליו ברכה אחת מעין שלש שהרי כבר אינו פרי, ובהכרח שרבי יוחנן סובר שירקות לאחר בישולם נשארים במצבם הקודם ביחס לברכה ועדיין שם ירק עליהם, ולכן בירך עליהם ברכה אחת מעין שלש⁽¹³⁾.

דוחה הגמרא: דילמא רבי יוחנן בירך עליו ברכת "בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא"⁽¹⁴⁾.

בשונה מירקות שבישולם אינו מפיג טעמם.

13. קושיית הגמרא מכוונת בין לרבי בנימין בר יפת שסובר שגם אם הירקות השתנו למעליותא ברכתם שהכל ובין לרבי יוחנן הסובר שרק כשהשתנו לרעה ברכתם שהכל, שהרי הזית משתנה על ידי מליחתו לרעה וכפי שמבואר ברש"י בפסחים (עו א), [וכן נקט הגאון רבי עקיבא איגר בהגהותיו (סימן ר"ה)], ואף על פי כן ברכתו בורא פרי העץ, ונמצא אם כן שקושיא זו אינה שווה לקושיא הקודמת שהקשתה הגמרא מתורמסין, שהרי התורמסין משתבחים בבישולם וכמבואר במסכת ביצה (כה ב), ואם כן אין מזה

קושיא לרבי יוחנן המסכים אף הוא שכשהירק משתבח בבישולו ברכתו בורא פרי האדמה, אלא רק על רבי בנימין בר יפת הסובר שגם באופן זה ברכתו שהכל.

אכן ראה ברשב"א שנראה מדבריו שזית משתבח על ידי מליחתו, ונמצא שהקושיא מזית מכוונת רק לרבי בנימין בר יפת בדומה לקושיא מתורמסין.

14. בתחלה סברה הגמרא שלא יתכן שהוא בירך "בורא נפשות" כי ברכה זו נתקנה רק לבשר וביצים כשיטת רבי יצחק בר אבדימי לקמן (מד ב), ודוחה הגמרא שמא רבי יוחנן סובר כדעת

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: רבי יוחנן — היכי מברך ברכה אחרונה על זית מליח?

והא כיון דשקילא לגרעיניה בצר ליה לט-א שיעורא! שהרי השיעור של "כזית" לברכה אחרונה⁽¹⁾ כולל גם את הגרעין, ורבי יוחנן הרי לא אכל את הגרעין אלא רק את הפרי?!
אמר ליה: מי סברת שיעור של כזית גדול בעינן לברכה אחרונה? כזית בינוני בעינן, וההוא דאייתו לקמיה דרבי יוחנן — זית גדול הוה, דאף על גב דשקלוגה לגרעינותיה [שנטלו את הגרעין], פש ליה [נשאר ממנו] שיעורא של זית בינוני⁽²⁾.

מתניב רב יצחק בר שמואל: ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו לאכול מרור בפסח — הריהו יוצא בין בהן [באכילת העלים] ובין באכילת הקלח שלהן, אבל לא כשהן כבושין ולא כשהן שלוקין ולא כשהן מבושלין.

ואי פלקא דעתך שלקות במילתייהו קאי כבתחלה — שלוקין אמאי לא יוצא בהם ידי אכילת מרור?

מתרצת הגמרא: שאני התב, דבעינן טעם מרור — וליכא כשבשלין. ולכן אף שעדיין נחשבים כפרי אדמה אין יוצאים בהם ידי חובה.

יוסף (סימן ר"י) שמדברי תוספות והרא"ש נראה שחולקים עליו וסוברים שיש לברך על כל מין את ברכתו הראויה לו אף כשאוכל הימנו פחות משיעור. וכך נראה להדיא מדברי הרמב"ם (פ"ג הי"ב).

2. התוספות ושאר ראשונים הביאו בשם הירושלמי ליישב את הקושיא על רבי יוחנן באופן אחר, כיון שהזית מוגדר כ"בריה" [דבר שלם כברייתו] יש לו חשיבות ולכן צריך לברך עליו ברכה אחרונה, ולהלכה מביאים התוספות שתי שיטות בזה, יש אומרים כיון שהבבלי לא תירץ כן בהכרח שאינו סבור כדעת הירושלמי בזה ובמקום שנחלקו הבבלי עם הירושלמי הלכה כדברי הבבלי, וממילא האוכל "בריה" אינו צריך לברך אחריה ברכה אחרונה. אך יש אומרים שהטעם שהבבלי לא תירץ כן אינו משום שחולק עם הירושלמי בדין, אלא משום שהבבלי הבין שרבי יוחנן אכל זית שהוסר גרעינו ונמלח ובאופן שכזה הרי כבר אינו "בריה". וממילא האוכל "בריה" צריך לברך ברכה אחרונה אף כשאין בה כשיעור זית. ואמנם מכת מחלוקת זו כתב השולחן ערוך

אלו החולקים (שם) על רבי יצחק וסוברים שברכה זו נתקנה גם על מאכלים אחרים.

1. א. כתבו הראשונים [עיין רי"ף, תוספות, רא"ש, רשב"א, ורמב"ם (פ"ג הי"ב)] שרק לחיוב ברכה אחרונה יש צורך באכילת שיעור כזית, אבל בברכה ראשונה מתחייבים אפילו על אכילה כל שהיא, שהרי אסור לאדם להנות מהעולם הזה ללא ברכה.

הכסף משנה (פ"ג הי"ג) ביאר, שחכמים ראו להחמיר בברכה ראשונה שהיא מדרבנן יותר מאשר בברכה אחרונה שהיא מהתורה, כי לענין ברכה ראשונה חששו שאם לא יחייבו ברכה על פחות מכשיעור, יתכן שאדם יתחיל לאכול על דעת שלא להשלים אכילתו לכדי שיעור ולא יברך משום כך, ותוך כדי אכילתו ימלך וישלים אכילתו לכדי כזית ונמצא שאכל ללא ברכה, אבל לענין ברכה אחרונה מכיוון שחשש זה אינו קיים העמידו חכמים דבריהם על עיקר הדין שאין אכילה פחות מכזית.

ב. הנה דעת רבינו יונה שהאוכל פחות מכשיעור יברך תמיד בתחלה ברכת "שהכל" ולא את הברכה שניתקנה לאותו המין, וכתב הבית